

i08 Dialog s islámem

Dialog křesťanů s muslimy je důležitým úkolem dneška a to úkolem nelehkým. Již Korán pro něj vytvořil určité podmínky a to příznivé i nepříznivé.

K příznivým podmínkám patří fakt, že mnoho biblických postav a jejich příběhů najdeme i v Koránu, konkrétně to jsou Noe, Abraham, Mojžíš, David, Šalomoun, Jonáš, Jan Křtitel, Panna Maria, Ježíš. Islám podobně jako obě další teistická náboženství chápe Boha jako osobu, nabádá k vděčnosti za životní dary a k plnému spoléhání se na Boha, předpokládá posmrtný život jako nové stvoření a poslední soud jako hodnocení pozemského života.

Nepříznivou podmínkou je to, co Riffat Hassanové nazývá neuralgickým bodem islámu, který pro muslimy není »negociační«, pro obě zbylá abrahamovská náboženství naopak není akceptovatelný. Je to učení o Koránu jako vlastním slovu Božím, které bylo Muhammadovi nadiktováno. O takto chápaném textu není možno debatovat, vést otevřený dialog, podrobit jej historické kritice.

V debatě o dialogu mezi křesťany a muslimy nelze dost dobře abstrahovat od některých skutečností, které jej silně ovlivňují.

Paul Ricoeur uvažuje jako křesťan na základě zkušeností z Francie, kde je islám již druhým nejrozšířenějším náboženstvím a píše: „Máme přílišný sklon nahlížet muslimy jako ty, kteří nás svým integrismem ohrožují, a zapomínáme, že i oni jsou ohroženi, a to dezintegrací – alespoň tak mi to vykládají moji nejlepší muslimští přátelé... Mají dojem, že naše společnosti se pomalu a jistě rozpadají, a oni nechtějí být oběťmi tohoto procesu. Islamismus je *také* toto: určitá obrana, v mnoha ohledech panická, před hrozbou rozkladu. Přítomnost umírněného islámu je možná pro naši společnost šťastnou

okolností, třeba pomůže čelit vlivům, které společnost dezintegrují. Obtížnost problému spočívá v tom, že tato situace je zcela nová. Máme najednou v našem politickém prostoru co činit s erupcí náboženství, které se na naši historii nepodílelo, a které ani v antické době, ani ve středověku, ani za renesance nepatřilo k náboženským pramenům, z nichž jsme jako národ vznikli. Náš partner se tu objevil nečekaně a navíc nemá ve své výbavě to, čeho se volky či nevolky dopracovalo křesťanství: začlenění kritičnosti do obsahu vlastního přesvědčení. Pro judaismus a křesťanství je charakteristické, že se jim nakonec podařilo přesvědčení a kritičnost spojit. Oproti tomu islám neumí do sebe začlenit naše rozlišování mezi náboženstvím a politikou a setrvává na ideji jejich organické jednoty. Dokáže islám jednou k tomuto rozlišení dospět? Musí i on nutně projít procesem sekularizace, jakým jsme prošli my a navzdory kterému křesťanská církevní společenství přece jen přežívají? Tady váhám... Jeden přítel islamista mne poučil, že umírněný ortodoxní muslim – tedy ne extremist – bude vždycky nahlížet i náš sekularizovaný Západ jako křesťanský, tedy jako oblast zasaženou *falešným* náboženstvím. Islám učí, že i v judaismu a křesťanství je obsažena pravda, ta však byla zfalšována jejich náboženskými spisy; takovou pravdu tedy islám nikdy nemůže přijmout, protože by do něj zanesla i své falzifikace... Řeknete-li imámovi, že zákony Republiky mají vyšší právní sílu než náboženské předpisy, stavíte ho před něco, co nedokáže pochopit.“¹

Tomáš Halík upozorňuje jak to souvisí charakterem soudobé západní společnosti: „Akhbar Ahmed vtipně poznamenal, že muslimští představitelé se neobávají Ježíše, nýbrž Madonny. To, podle čeho tito muslimové hodnotí Západ, jsou totiž především stupidní produkty filmového a televizního zábavního průmyslu a počítačových her“²

Ve výše citovaném textu Paul Ricoeur zmiňuje jako rys pro islamismus typický také „obranu, v mnoha ohledech panickou, před hrozbou rozkladu“. Tak vnímám například informaci, že v Alžíru se trestá dvěma až pěti lety vězení každý, kdo ovlivní muslima, aby přistoupil k jinému náboženství a stejný trest hrozí při výrobě, distribuci a skladování dokumentů zaměřených na znejistění muslima v jeho víře?³ Kladu si otázku, zda takový trest hrozí i distributorům Bible.

Ricoeurův muslimský přítel potvrdil neuralgický bod islámu a my můžeme upřesnit: Problém je v tom, že Korán, jako slovo nadiktované Bohem, je chápán jako *celá* pravda, nikoli *ex definitione* omezená dílčí pravda. Ortodoxní muslim z tohoto důvodu není připraven k dialogu, který pozorně naslouchá druhému a nevyklučuje apriorně možnost vlastního poučení.

Ricoeur neuvažoval některé širší souvislosti, jež v dnešní světové situaci ponechat stranou nelze. Poukazuje na ně např. **Jana Hybášková**, ve své stati *Problém není islám, ale ropa*⁴. Stručně shrnuto: *Prvním* a hlavním zdrojem problémů je ropa. Díky snadným příjmům z její těžby ustrnul vývoj na Blízkém východě v předindustriální společnosti, arabský svět zůstal na úrovni rozpadu feudálních struktur... *Druhým* zdrojem problémů je demografická exploze. Arabská populace roste asymetricky, nejvíce přirůstá na sociálním dně, v příjmové hladině 1-2 eura denně. Čelíme tedy desítkám milionů analfabetů, kteří nenacházejí žádné uplatnění na trhu práce, nemají sociální zabezpečení, informace ani vliv na politiku. *Dalším* faktorem je skutečnost, že jednoduchost učení a neoddělování náboženství od státu činí z islámu účinnou totalitní ideologii, dobře slouží ke »konsolidaci a stabilizaci« nevdělaných, nezaměstnaných, neproduktivních a v chudobě přežívajících mas. K tomu potřebuje islám vnějšího nepřítele.

Tato úvaha je z roku 2006 a vývoj se nezastavil, tzv. „arabské jaro“ roku 2011 již nese výrazné rysy sociálního charakteru. Jedním z jeho symbolů se stal šestadvacetiletý Tunisian **Muhammad Buazízi**, který se veřejně upálil s výkřikem: „Jak se mám podle vás uživit?!“⁵

Vrátíme se k otázce dialogu křesťanství s islámem v úzkém slova smyslu. Pokud jde o vztah muslimů ke křesťanství je základním objektem kritiky „neuralgický“ bod křesťanské věrouky, trojiční učení a povýšení Ježíše na Boha. Poněvadž je islám mladší než křesťanství, nacházíme kritiku přímo v Koránu. Klasická formulace jednosti a jedinečnosti Boží se nalézají v krátké súře, kterou muslimové stále citují jako určité vyznání víry:

„Rci: On Bůh je jedinečný, / Bůh sám o sobě věčný. / Neplozil a nebyl zplozen / a není nikoho, kdo je mu roven.“
(Súra 112,1-4)

Podle Künga⁶ tato súra původně mířila proti pohanskému polyteismu a učení o několika Alláhových dcerách, ale dnes bude každý muslim trvat na tom, že tyto verše zavrhnou učení o Ježíši jako Synu Božím.

Explicitní kritika vyznání Ježíše jako Syna Božího zní: „A věru jsou nevěřící, kdož říkají: »Mesiáš, syn Mariin, je Bůh!« A pravil Mesiáš: »Dítka Izraele, uctívejte Boha, Pána mého i Pána vašeho! Kdo bude přidružovat k Bohu, tomu Bůh zakáže vstup do ráje a bude mu příbytkem oheň pekelný; a nespravedliví nebudou mít pomocníky.«“ (Súra 5,76)

Podobně explicitní je kritika trojičního dogmatu: „Vlastníci Písma! Nepřehánějte v náboženství svém a mluvte o Bohu jedinečně pravdu! Vskutku Mesiáš Ježíš, syn Mariin, je pouze poslem Božím a slovem Jeho, které vložil do Marie, a duchem z Něho vycházejícím. A věřte v Boha a posly Jeho a neříkejte »Trojice!« Přestaňte a bude to tak pro vás lepší. Bůh vskutku

je jediným Bohem, On povznesen je nad to, aby měl dítě.“ (Súra 4,169) A na jiném místě: „A věru jsou nevěřící ti, kdo prohlašují: »Bůh je třetí z trojice« – zatímco není božstva kromě Boha jediného. A nepřestanou-li s tím, co říkají, věru se dotkne těch, kdož z nich jsou nevěřící, trest bolestný!“ (Súra 5,77)

Hans Küng upozorňuje, že není pravda, co často tvrdí křesťanští apologeti, že totiž muslimští teologové trojiční učení (učení o trojjedinosti) venkoncem chybně interpretovali jako triteismus (učení o trojbožství). „Ne, právě informovanému muslimovi není docela jasné, co dosud nebylo jasné ani Židům: proč se křesťané nevzdávají víry v jednoho Boha, kterou zastával Abraham a jíž se držel Mojžíš stejně jako Ježíš a konečně i Muhammad, když přitom současně s jedním Bohem, s jednou božskou přirozeností, předpokládají v Bohu tři osoby. Proč vůbec rozlišují v Bohu přirozenost a osobu? Je zjevné, že ho [= muslima] všechny tyto pojmy, pocházející ze syrštiny, řečtiny, latiny, spíše matou.“⁷

Na kritiku „neuralgického“ bodu křesťanství bych muslimům dnes uměl odpovědět jen poukazem na rozdíl synoptické a nesynoptické tradice a na fakt, že kritizované teze v synoptické tradici, tj. ve vlastním Ježíšovu evangeliu, nenajdeme.⁸

Pokud jde o pohled křesťanů na islám rýsuje se mi několik poznatků. Je velkou chybou tvrdit, že Muhammad nepřinesl nic dobrého, jak učinil papež **Benedikt XVI.** tím, že ve své přednášce na universitě v Řezně bez kritického komentáře citoval byzantského císaře, který ve 14. stol. řekl: „Ukaž mi, co nového přinesl Mohamed a nalezněš tam pouze věci špatné a nelidské, jako je jeho direktiva šířit mečem víru, kterou hlásal“⁹

Papeži se dostalo moudré a tolerantní odpovědi ze strany **138 muslimských představitelů a učenců**¹⁰, nedočetl jsem se, že by se recipročně dočkali nějaké papežské odpovědi.

Nespornou zásluhou Muhammada jest, že přinesl do tehdejšího arabského pohanského prostředí zvěst o Bohu stvořiteli, jak jej chápal Abraham, byť nikoli prostřednictvím Izáka, Jákoba a dalších, jak pokračuje výklad hebrejské bible, ale přes Izákova staršího nevlastního bratra **Izmaele**, což znamená *Slyší Bůh* (Gn 16,11). Po výstavbě chrámu v Mekce se Abraham a Izmael modlí: „Pane náš, přijmi jej od nás, vždyť Tys věru slyšící, vševědoucí! Pane náš, učiň ať jsme do vůle Tvé odevzdáni, a učiň z potomků našich obec Tobě oddanou“ (súra 2,127-128a).

Pokud jde o „neuralgický bod“ islámu, bude asi moudré ponechat islámské teologii, aby se dopracovala ke kritickému postoji a explicitněji uznala, že Muhammad sám v určitých obdobích své prorocké poslání považoval za pokračování a dovršení činnosti starozákonních proroků a Ježíše, a současně ovšem i zdůrazňoval, že jeho předním úkolem je přinést Arabům podobnou knihu zjevení, jakou mají Židé a křesťané.

Snad by křesťané mohli nabídnout svou vlastní negativní zkušenost s problémy, k nimž vedlo a vede doslovné chápání biblického výkladu jako vědeckého výkladu kosmologie i dějepisu.

Silnou pozici křesťanství spatřuji v synoptické tradici, tedy ve vlastním Ježíšově evangeliu, jak je učil a životem dokládal ještě v Galileji. Z tohoto hlediska je evidentním nedostatkem Koránu, že nezná žádné Ježíšovo kázání nebo podobenství, ani žádný z jeho životních příkladů služby a odpouštění. Je příznačné, že výše zmínění muslimští teologové ve svém dopise papeži museli citovat z *hadísů*, tj. údajných prorockých výroků a zpráv nikoli z Koránu, aby našli paralelu k Ježíšovu

přikázání lásky, jež je samo citací z hebrejské Bible. Píší: „Láska k bližnímu je zásadní a neoddělitelná část víry v Boha a lásky k Bohu, protože v islámu bez lásky k bližnímu neexistuje pravá víra v Boha a ani spravedlnost. Prorok Muhammad řekl: »Nikdo z vás nemá víru, jestliže nemiluje bratra stejně jako miluje sebe.« (Sahih Al-Bukhari, Hadíth č.13) A také: »Nikdo z vás nemá víru, jestliže nemiluje bližního, jako miluje sebe.« (Sahih Muslim, Hadíth č.45)“¹¹ Paralelu k Ježíšovu pokynu milovat i nepřítelé zřejmě nenašli, nebo nehledali.

Naopak bych v debatě nepřikládal význam tomu, že Korán nazývá Ježíše mesiášem, vyznává jeho narození z panny, jeho zázraky, nanebevzetí, ale nezná ukřižování. Židé se prý pokoušeli Ježíše zabít, avšak nezabili jej ani neukřižovali, ale jen se jim tak zdálo. Bůh ho pozvedl k sobě do nebes, aniž ho mohli zabít (Súra 4, 157 a násl.). Zmýlili se v osobě¹² a popravili jiného namísto Ježíše, snad Jidáše, jak říká pozdější exegeze. Podobně bych nepřeceňoval omyl, zavádějící do Trojice Pannu Marii¹³, což Korán kritizuje slovy: „A hle, pravil Bůh: »Ježíši, synu Mariin, zdaž jsi to byl ty, kdo řekl lidem: Vezměte si mne a matku mou jako dvě božstva vedle Boha«? I odpověděl: »Sláva Tobě! Nebylo na mně, abych říkal něco, k čemu jsem neměl právo! Kdybych to byl býval řekl, byl bys to dobře věděl, neboť Ty znáš, co je v duši mé, zatímco já neznám, co je v Tvé duši, vždyť ty jediný znáš nepoznatelné. Neříkal jsem jim, leda to, cos mi nařídil, tj.: Uctívejte Boha, Pána mého i Pána vašeho! A byl jsem svědkem o nich, dokud jsem žil mezi nimi. A když jsi mne povolal k Sobě, byls to Ty, kdo byl nad nimi dozorcem – a Tyš svědkem věcí všech...«“ (Súra 5,116-117) Obě teze se totiž vyskytly i v křesťanských verzích, jež Muhammad zřejmě znal.

Totéž platí o údajné Ježíšově předpovědi příchodu proroka Muhammada¹⁴, zde jde zřejmě o problém překladu z řečtiny do arabštiny. V Janově evangeliu Ježíš učedníkům slibuje „a já požádám Otce a on vám dá jiného Přímluvce/Utěšitele, aby byl s vámi na věky – Ducha pravdy...“ (Jan 14,16-17a) Ten podle křesťanské představy sestoupil o letnicích, podle muslimské víry přišel v Muhammadovi. V řeckém originále Janova evangelia je na všech místech *paraklétos* = přímluvce, utěšitel. Podle ustáleného názoru v evropské religionistice při překladu do arabštiny došlo k záměně za *periklytos* = slavený, chválený, arabsky Muhammad nebo Ahmad.

¹ Paul Ricoeur: Myslet a věřit, Kalich 2000, str.170 an.

² Tomáš Halík: Vzýván i nevzýván, str.294-5

³ Podle ČB 10/2006, str.7

⁴ Jana Hybášková: Problém není islám, ale ropa, LN 11.3.2006

⁵ Jiskra, která zapálila arabský svět, LN 17.12.2011, str.12

⁶ Küng+Ess, Křesťanství a islám na cestě k dialogu, str.106

⁷ Küng:+Ess, citované dílo, str. 158-159

⁸ Viz *Hledám slova*, části 5.2.4., 5.2.5. a 5.2.6.

⁹ Přednáška Benedikta XVI. na univerzitě v Řezně 12.9.2006: „Víra, rozum a univerzita“, česky v KřR 5/2006, cit. ze str. 46

¹⁰ The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, Jordánsko; slovenský překlad „Spoločné slovo medzi nami a vami“, KřR 1/2008, str.36-39

¹¹ Citované dílo muslimských myslitelů, KřR 1/2008, str.36, počestil df

¹² Čti v *Hledám slova* v části 5.2.4. o Šimonu z Kyreny

¹³ Viz Ivan Hrbek , předmluva a komentář k překladu Koránu, Academia 1972, str.779

¹⁴ Viz Küng+Ess, cit. dílo, str.142 a Hrbek, cit. dílo, str. 750